

De broedvogels van Einde-Gooi in 1979

D.A. Jonkers

Inleiding

Eind april verzocht de Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten een broedvogelinventarisatie te verrichten in het landgoed Einde-Gooi. In feite is het in deze maand al te laat om nog te beginnen met inventariseren, maar omdat het voorjaar tot op dat moment bijzonder nat en koud was, werd besloten toch een poging te wagen. Na een oproep verklaarden een aantal leden van de Vogelwerkgroep het Gooi e.o. zich bereid om mee te doen.

Het landgoed is van 1969 t.e.m. 1971 jaarlijks geïnventariseerd. Nu is er sinds de overname door Natuurmonumenten een gewijzigd beheer plaatsvindt is het zinvol parallel lopend met dit beheer de ontwikkelingen in de broedvogelstand te gaan volgen. In het kort komt het voorgenomen beheer er op neer dat:

- het bosgebied grotendeels wordt begeleid of omgevormd wordt tot bos, dat qua soortensamenstelling en structuur overeenkomt met bostypen die zich hier van nature zouden ontwikkelen.
- de parkachtige aanleg, vnl. aanwezig in de structuur van paden en lanen gehandhaaft wordt.
- de cultuurgronden worden beheerd op een zodanige wijze, dat de instandhouding van natuur- en landschapswaarden mogelijk is. (Lichthart 1979).

Met het oog op de veranderingen die in de loop van de komende jaren zullen plaatsvinden is het de bedoeling Einde-Gooi als inventarisatieproject voor langere termijn aan te houden.

Oppervlakte, liggingen, terreingesteldheid en beheer

De oppervlakte van het geïnventariseerde deel van Einde-Gooi bedraagt ca 145 ha. Het gebied wordt in het noordwesten begrensd door de onverharde Huydecopersweg, de Noodweg in het noordoosten, een klein deel van de Utrechtseweg in het oosten en de Graaf Floris V weg in het zuiden. Het ligt in de gemeente Hilversum, topografische kaarten 31F en 32A, coördinaten 138.52 - 140.62 en 465.60 - 466.92.

Na jarenlang in het bezit te zijn geweest van de familie Insinger ging het landgoed in 1976 over naar Natuurmonumenten. Het grootste deel van Einde-Gooi wordt ingenomen door eiken- en grove dennenbos, waarvan de oudere opstanden ca 70 jaar oud zijn, met hier en daar een beuk, lariks en douglaspercelen (fig. 1). In de oude grove dennenpercelen is een ondergroei van eik en beuk ontstaan. Enkele jaren geleden is 10 ha aan fijnsparpercelen geveld. De kapvlaktes zijn ingeplant met grove den en meereisende naaldboomsoorten en zomereik. Tegen de Graaf Floris V weg is na de kap een snel opschietende begroeiing van loofhout w.o. berken ontstaan, die in de toekomst goede mogelijkheden voor kleine zangvogels biedt.

In vakken met lariks en eik zijn dunningen uitgevoerd. De Amerikaanse vogelkers wordt sinds 1976 planmatig bestreden. Door het gebied lopen enige beukenlanen; verspreid komen ook solitaire beuken voor. Een deel van deze al oude bomen biedt broedgelegenheid aan hollenbroeders. Aan de zuidoostzijde van de oprijlaan bevindt zich een klein met grove dennen en heide begroeid perceel. Verder is er nog een vrij grote oppervlakte grasland langs de randen van het terrein, liggen er enkele stukken bouwland, bevindt zich in het centrum een klein boomgaardje en loopt ►

een kwelsloot vanaf het huis Einde-Gooi naar het Tienhovens kanaal. (fig. 2).

De kwelsloot is inmiddels geschoond. De graslanden worden door pinken en paarden beweide. In het grasland ten westen van de kwelsloot komen nog enkele goed ontwikkelde meidoorns voor. Langs de randen lopen houtwallen, hoofdzakelijk samengesteld uit eik en prunus. Ook binnen het gebied zijn enkele houtwallen tussen het opgaande bos aanwezig. Tenslotte zijn er nog een vijftal huizen en boerderijen, die voornamelijk langs de randen liggen. Alleen het huis Einde-Gooi met opstallen ligt in het centrum van het terrein. Bij het huis Egelshoek 1 staan enkele nu vervallen kippenhokken, die vroeger broedgelegenheid boden aan Boerenzwaluwen.

figuur 1 Oppervlaktes van loof-naalldhout en andere terreinslementen (afgerond)

<u>Loofhout</u>	Zomereik	44 ha	<u>Andere elementen</u>	Grasland	44 ha
	Beuk	6 ha		Bouwland	2 ha
	Amerikaanse eik	1 ha		Boomgaard	1 ha
	Berk	2 ha		Wegen en lanen	3 ha
	Gemengd loofhout	2 ha		Water	3 ha
	Totaal	55 ha		Huizen en erven	1 ha
<u>Naalldhout</u>	Grove den	31 ha	Totaal		40 ha
	Larijs	6 ha			
	Fijnspar	2 ha			
	Douglas	1 ha			
	Totaal	40 ha			

Jacht en recreatie

De jacht is nog steeds verhuurd, maar het contract loopt op 1-4-1980 af. Of er na die datum opnieuw gelegenheid tot jagen wordt geboden, is ons niet bekend.

De wandeling is vrij op wegen en paden. Nu het landgoed enige bekendheid heeft gekregen is het er drukker dan voor de overname, hoewel de recreatiedruk nog lang niet te vergelijken is met die op de terreinen van het Gooisch Natuurreservaat. Het bezoek spitst zich toe op de weekeinden. In het zuidwesten is een rustgebied gecreëerd, dat niet toegankelijk is.

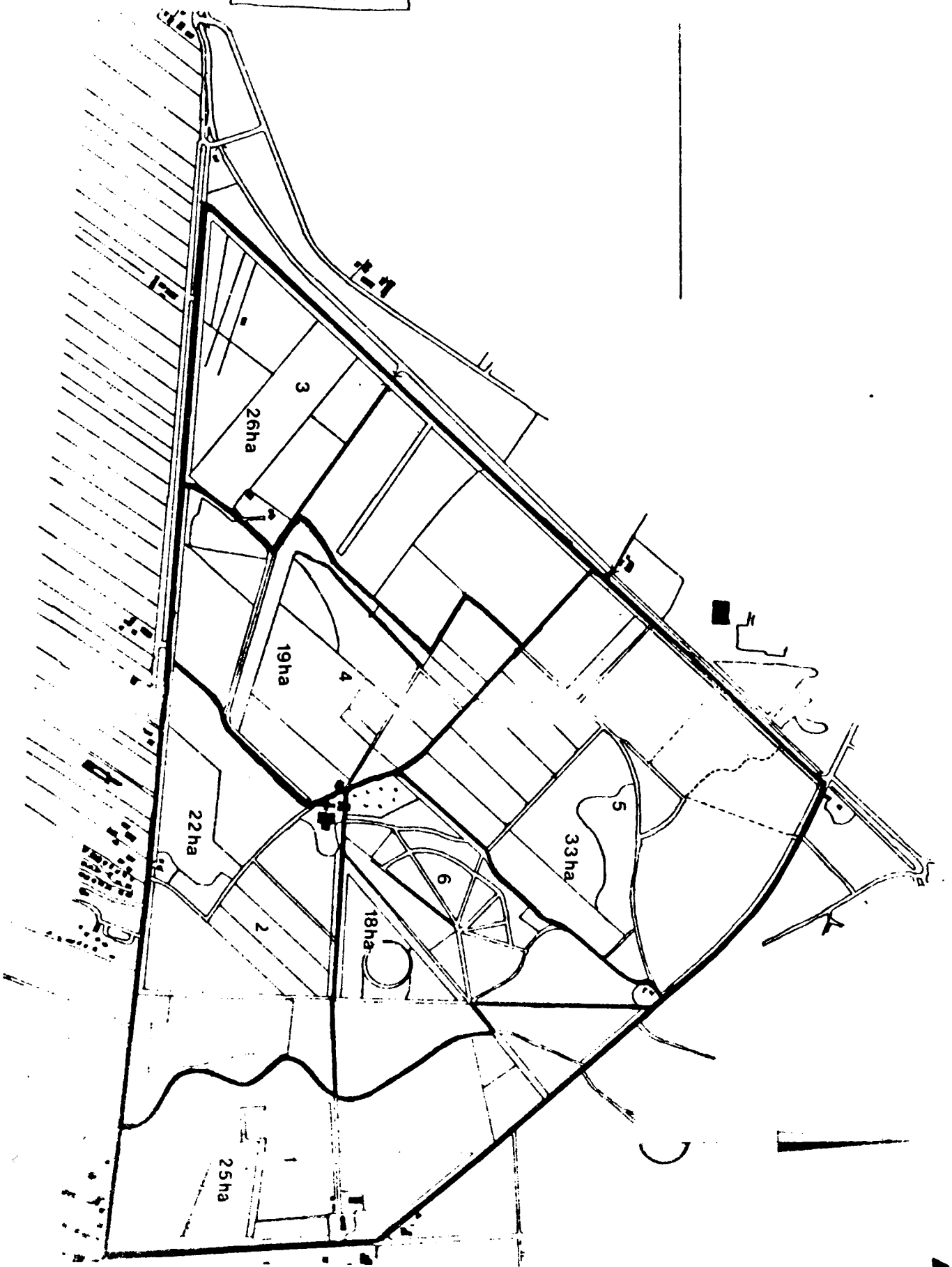
Inventarisatiemethodiek

Het gebied was opgedeeld in zes inventarisatie-eenheden die door verschillende medewerkers werden onderzocht. De coördinator nam bij elk bezoek de gehele oppervlakte voor zijn rekening. De begrenzing van de deelgebieden en de oppervlakte daarvan staan in figuur 2 aangegeven. Van een aantal vallen de grenzen gedeeltelijk samen met die welke door Natuurmonumenten voor de bedrijfskaarten worden gehanteerd. Door de mate van ontsluiting was het vrijwel nooit noodzakelijk om buiten de paden te komen. Wanneer dit wel gebeurde zoals bijv. in het rustgebied, gebeurde dit alleen in de vroege ochtend of in de avond om andere bezoekers niet op de gedachte te brengen het voorbeeld te gaan volgen. Een bijkomend voordeel van zo'n "padeninventarisatie" is de geringe kans op storing. Voor het inventariseren werd de zgn. karteringsmethode toegepast (V.W.G. Grote Rivieren 1973).

NUMMERING VAN DE TELGEBIEDEN EN HUN OPPERVLAKTE

fig. 2

schaal 1:10.000

In principe begon elke inventarisatie een half uur voor zonsopgang, waarbij i.v.m. de zangintensiteit en duur in het begin van de zang die per soort verschilt bij elke ronde vanaf een nieuw punt werd vertrokken. Na de eerste ronde werd veelal een tweede ronde gelopen om zo ook later zingende vogels te kunnen noteren.

Behalve de vroege ochtend inventarisaties werden er eveneens overdag en 's avonds uitgevoerd. Totaal zijn op 35 dagen bezoeken aan Einde-Gooi gebracht, waarvan één eind april, zestien in mei, zeventien in juni en één in juli. Doordat sommige medewerkers na hun eigen deelgebied ook nog andere delen onderzochten, liggen de totalen van de hieronder vermelde tabel hoger.

figuur 3	Aantal bezoeken per deelgebied/cq hele terrein						
	1	2	3	4	5	6	hele terrein
vroege ochtend	6	6	4	3	6	5	5
overdag	-	2	-	-	-	2	5
avond	1	4	-	-	4	8	4

Het zal duidelijk zijn dat het aantal uren, doorgebracht in Einde-Gooi groot was. De intensiteit van de inventarisatie bedroeg, berekend over het hele broedseizoen 38 min/ha. Elke zang- of andere baltsactiviteiten vertonende vogel werd nauwkeurig ingetekend op speciaal daartoe vervaardigde kaarten met een schaal van 1 : 5600. Het intekenen geschiedde ook bij vogels met nestmateriaal, een toevallig gevonden nest, eieren, voer of roepende jongen en alarm.

Het weer tijdens de inventarisaties

Begin mei was het in de vroege ochtenduren vrij koud en lagen de temperaturen beneden de 10°C. Vaak hing er enige mist en de zangintensiteit gedurende die periode was dan ook laag. Dit weertype handhaafde zich tot eind mei. De dagtemperaturen begonnen toen behoorlijk op te lopen; 's avonds was er toen nog diverse keren zang te horen. Op 29 mei barstte een noodweer los. De eerste tijd in juni bleef de temperatuur iets boven de 10°C en liep daarna wat op. Af en toe vielen er regenbuien. De zang in deze periode was matig. Tijdens de laatste week van juni bleef het regenachtig. Op de avonden was het weer wat beter. Over de gehele inventarisatieperiode duurde door het koele weer de zang kort en was de intensiteit matig.

Interpretatie van de veldgegevens

Het moeilijkste punt bij broedvogelinventarisaties is de verwerking van de veldgegevens. Voor dit verslag zijn alle waarnemingen per soort op een kaart overgebracht. Hierdoor ontstonden groepjes van min of meer dicht bij elkaar liggende punten. Als criterium is gehanteerd dat er tenminste drie waarnemingen binnen de inventarisatieperiode moesten zijn van dicht bij elkaar liggende punten die voor een soort een territorium vormen. Wanneer er maar twee keer zang was vastgesteld, maar op andere data een nest, vogel met nestmateriaal of voer of een andere zekerheid biedende waarneming binnen een verondersteld territorium werd geconstateerd, gaf deze informatie de doorslag. Nestvondsten buiten territoria zijn zondermeer als aparte broedgevallen vastgelegd. Voor de Wilde Eend, als duidelijk niet territoriaal levende soort zijn geregelde waarnemingen van solitaire óó, oo of óó en oo als broedgevallen geïnterpreteerd. De territoria zijn van elkaar gescheiden door in

eerste instantie waarnemingen van gelijktijdige zingende exemplaren per datum te gebruiken, daarna zijn pas de andere data gebruikt. Aan de randen was geregeld sprake van grensgevallen. Met name aan de Graaf Floris V weg zongen in de houtwallen vogelsoorten, die hun nest in de randen van een daar lopende kwelsloot of ten zuiden daarvan moesten hebben. In een aantal gevallen werd dit bevestigd door invliegende vogels met nestmateriaal, voer of alarmkreten. Zo'n gensgeval was ook de Boomvalk, vroeger op Einde-Gooi broedend, maar nu net daarbuiten. Territoria die voor het grootste deel buiten het gebied vielen zijn nooit opgenomen. Enkele vogelsoorten zijn in het broedseizoen wel in het gebied waargenomen, maar doordat het aantal waarnemingen te gering was, niet als territoriumhoudende soorten opgenomen. Het is heel goed mogelijk dat zij toch broedvogel op Einde-Gooi waren. Deze soorten zijn met hun vermoedelijke aantal als mogelijke broedvogels opgenomen.

Resultaten

De uitkomsten van de inventarisaties worden overeenkomstig de meeste broedvogelverslagen niet in territoria, maar in aantallen broedparen weergegeven (fig. 4). Dit omdat behalve zang ook andere waarnemingen zijn gebruikt.

Afgezien van het late begin van het onderzoek blijkt, vergeleken met de inventarisaties van 1969-1971, een aantal broedvogelsoorten verdwenen te zijn. De Sperwer kwam in 1970 en de Boomvalk in 1971 al niet meer voor. Van de eerste soort zijn, verspreid in een perceel naalddhout wel verse prooi-resten achtergelaten door een σ gevonden. De Boomvalk is af en toe gezien en broedde naar alle waarschijnlijkheid in het boscomplex Zwarte Berg. Mogelijk was de Torenvalk toch broedvogel.

Aanvankelijk hield zich een paartje bij een nest op, dat later bezet werd door Zwarte Kraaien. Langs de randen buiten het gebied werden geregeld Torenvalken gezien.

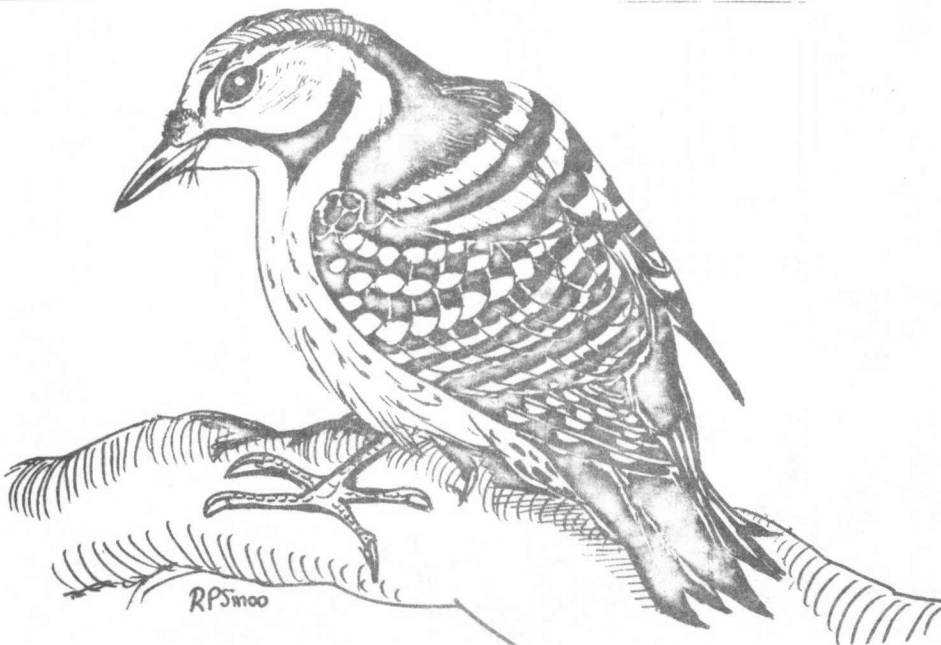
Andere soorten die dit jaar niet als broedvogel werden vastgesteld waren: Patrijs, Waterhoen, Meerkoet, Kievit, Koekoek, Ransuil, Veldleeuwerik, Spotvogel, Fluiters, Vuurgoudhaantje, Glanskopmees, Matkopmees, Geelgors, Appelvink, Groenling en Ringmus. Het ongeschikt raken van het biotoop kan voor een aantal broedvogels de reden zijn geweest om zich niet meer op het landgoed te vestigen. Over de hele linie genomen, is een groot aantal vogels sterk in aantal achteruitgegaan.

De oorzaak hiervan hoeft niet in het terrein aanwezig te zijn. Bij enkele trekvogels kan deze liggen op de trek of in het overwinteringsgebied. Zo is bijv. van de Grasmus en Tortelduif bekend dat zij ook in andere gebieden drastisch achteruit gingen.

Gelijktijdig met het opschietende loofhout op de kapvlaktes moet voor de toekomst rekening worden gehouden met de verbetering van de situatie van bijv. soorten als Fitis, Tjiftjaf, Zwartkop en Tuinfluiter. Van de onderstreepte soorten werden wel baltsactiviteiten waargenomen, maar het aantal keren, waarop dit gebeurde was onvoldoende om tot vaststellen van territoria te kunnen overgaan. Voor enkele vogels, waaronder de Appelvink, kan het late begin van de inventarisatie de oorzaak van het ontbreken op de lijst zijn. Met name deze soort baltst al vroeg in april en is later in het seizoen erg geheimzinnig. De mezensoorten zingen al vanaf februari en zaten tijdens de inventarisaties al voor een groot deel op eieren of hadden kleine jongen. De drastische achteruitgang van Koolmees, Pimpelmees, Gekraagde Roodstaart en ook die van enkele andere holenbroedende soorten zal echter voor een groot deel te wijten zijn aan het nu vrijwel ontbreken van nestkasten en de verwaarloosde toestand waarin de nog overblijvende zich bevinden. Naast de genoemde factoren komt het effect van de strenge winter 1978/1979 hier nog overheen. Hiervan zijn ook sporen terug te vinden bij Winterkoning, Roodborst, Heggemus, Merel, Zanglijster en Houtduif. Op diverse plaatsen in ons land waar men jaren achtereen een zelfde gebied inventariseert is een opmerkelijke daling in de stand van deze broedvogels geconstateerd. Waarom de Patrijs, Kievit en Veldleeuwerik ontbreken is onduidelijk. Weliswaar is het beheer van de graslanden sinds 1971 geïnventariseerd en is er op de akkers maisteelt toegepast, maar dit kan niet de hoofdoorzaak zijn. Waterhoen en Meerkoe komen naar alle waarschijnlijkheid als broedvogel terug als de oeverbegroeiing van de nu geschoonde kwelsloot weer voldoende dekking biedt. Tijdens de inventarisaties is een keer een Meerkoe gesignaleerd. De zeer sterke achteruitgang van Goudhaantje en Zwarte Mees kan in verband worden gebracht met de velling van fijnsparpercelen waarin deze soorten hun territoria hadden.

Niet alle soorten vertoonden een dalende lijn. De Grote Bonte Specht verschilt nauwelijks in aantal vergeleken met de inventarisatieperiode 1969-1971. Een soort als de vink, waarvan wordt aangegeven dat hij in ons land op steeds meer plaatsen verdwijnt en in tal van gebieden achteruitgaat, bleef in Einde-Gooi vrij constant.

Kleine bonte specht ♂

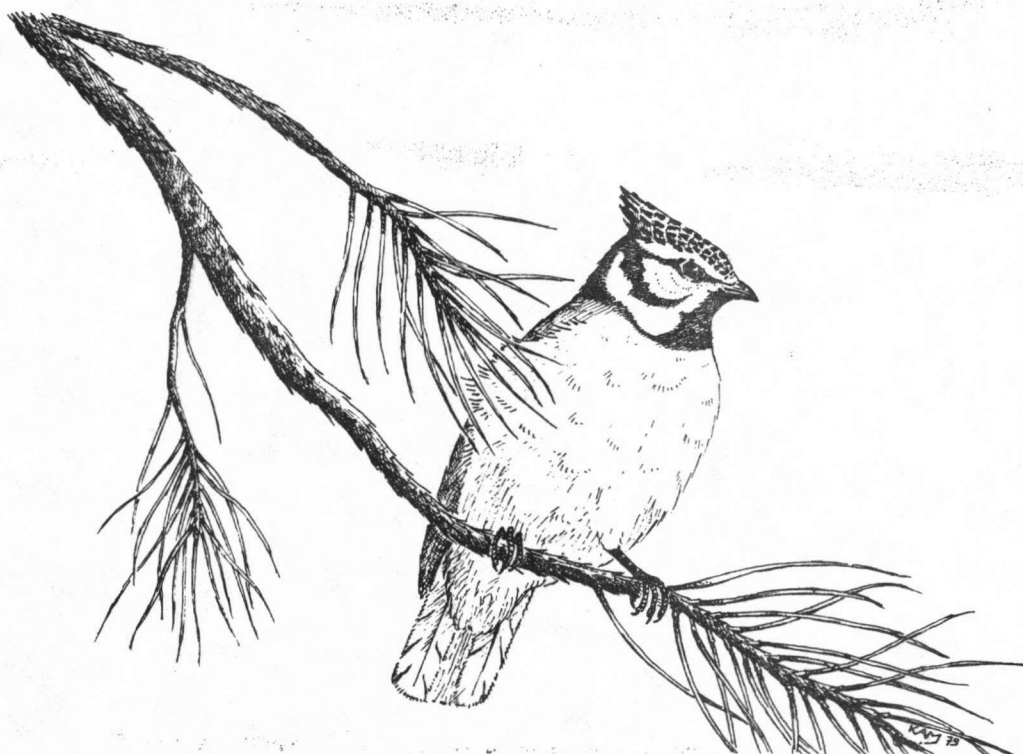
figuur 4 Broedvogels in 1979 van het landgoed Einde-Gooi

Aantallen in paren.

Wilde Eend	3	Goudhaantje	2
Buizerd	1	Grauwe Vliegenvanger	6
Bosuil	1	Bonte Vliegenvanger	2
Fazant	Broedvogel	Koolmees	29
Holenduif	5	Pimpelmees	12
Houtduif	9	Zwarte Mees	2
Tortelduif	1	Kuifmees	3
Turkse Tortel	1	Staatmees	1
Groene Specht	1	Boomklever	2
Grote Bonte Specht	13	Boomkruiper	10
Kleine Bonte Specht	1	Goudvink	2
Zwarte Specht	1	Vink	20
Boerenzwaluw	4	Huisbus	Broedvogel
Huiszwaluw	2	Spreeuw	14
Boompieper	1	Wielewaal	1
Witte Kwikstaart	1	Zwarte Krrai	2
Winterkoning	19	Kauw	6
Heggenus	1	Ekster	3
Grote Lijster	1	Vlaamse Gaai	4
Zanglijster	6		
Merel	45		
Gekraagde Roodstaart	9		
Roodborst	28		
Zwartkop	8		
Tuinfluiters	1		
Grasmus	1		
Fitis	10		
Tjiftjaf	15		

Waarschijnlijke broedvogels

Torenvalk	1
Koekoek	1
Glanskopmees	min 1
Matkopmees	1

Dankwoord

Het goed inventariseren van een gebied is geen sinecure. In dit geval zou de inventarisatie van Einde-Gooi niet mogelijk zijn geweest zonder de enthousiaste hulp van leden van de Vogelwerkgroep Het Gooi e.o. Hieronder volgen hun namen en de deelgebieden die zij hebben onderzocht: coördinator D.A. Jonkers (4, 6, rustgebied, hele terrein), A.H.G.W. Pluister (5), G. Rieken (2), J.P. Seyffert (3), R. Sinoo (1), H.W. de Soete (4).

Samenvatting

Voor het eerst sinds 1971 is er in het landgoed Einde-Gooi weer een broedvogelinventarisatie gehouden. Uit de resultaten blijkt dat er in de afgelopen jaren een schrikbarende achteruitgang van een groot aantal soorten heeft plaatsgevonden en een aantal vogelsoorten is verdwenen. Het verschijnsel wordt veroorzaakt door een complex van factoren als het ongeschikt raken van biotopen door natuurlijke ontwikkelingen binnen het gebied of beheersmaatregelen, verdwijning en verwaarlozing van nestkasten, de strenge winter van 1978/1979, en in het late begin van de inventarisaties. Ondanks deze achteruitgang is er in de toekomst door bijv. het opschieten van begroeiing en het geleidelijk uitvoeren van de richtlijnen zoals die in het beheersplan van Natuurmonumenten staan aangegeven, een stijging van aantallen en een kleine uitbreiding van soorten te verwachten.

Geraadpleegde literatuur

- 1 Jonkers, D.A., Klein J. en Rijnja L.F. (1972): Een natuurhistorische schets van het landgoed Einde-Gooi. Vogelwerkgroep Gooi e.o. Hilversum.
- 2 Lichthart, R.H. (1979): Einde-Gooi Beheersrichtlijnen. Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland 's-Graveland.
- 3 Vogelwerkgroep Grote Rivieren (1973): Handleiding voor het inventariseren van broedvogels in Nederland. Wetenschappelijke Mededeling. K.N.N.V. 96.

* N.B.: Ook dit jaar wordt het landgoed Einde-Gooi weer geïnventariseerd op broedvogels.
Heeft u zin om eens een keertje mee te lopen met een teller om te zien hoe zo iets in zijn werk gaat, geeft u zich dan op bij de redactie!

Ronald Sinoo